

УДК 354.31:343.9:343.7

Вавриш Андрій Валентинович –
здобувач наукової лабораторії з
проблем досудового розслідування
Національної академії внутрішніх
справ

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ НЕДЕРЖАВНИХ СУБ'ЄКТІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ В СИСТЕМІ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА

Досліджено основні етапи становлення недержавного сектору безпеки в Україні. Розглянуто роль та місце його суб'єктів у системі запобігання злочинам у сфері будівництва.

Ключові слова: запобігання злочинам; злочини у сфері будівництва; недержавні суб'єкти сектору безпеки; охоронна діяльність; сфера будівництва.

Сучасна зовнішня та внутрішня політика України спрямована на забезпечення реалізації курсу щодо успішної євроінтеграції та поступового входження окремих секторів економіки у світову економічну спільноту на засадах рівноправного партнерства. За таких умов національна безпека України постає одним із пріоритетних напрямів державної політики та важливою передумовою успішних євроінтеграційних процесів.

Світова спільнота оцінює рівень забезпечення безпеки держави не лише за результатами діяльності правоохоронних органів, військових формувань, а й за загальним рівнем безпеки в суспільстві, зважаючи на абсолютно всі сектори безпеки, наявні в державі.

Поняття сектору безпеки в сучасному його трактуванні вживається в літературі з початку 1990-х рр. Зі здобуттям незалежності нашою державою стало зрозумілим, що перелік загроз є набагато ширшим, адже передбачає не лише загрози суто військового походження.

Певним стимулом для офіційного запровадження поняття «сектор безпеки» слугувала Стратегія національної безпеки України, затверджена у 2007 р. [1].

Загалом розрізняють два сектори безпеки: державний і недержавний. Головна відмінність між ними в тому, що сутність державного сектору зводиться до захисту інтересів передусім держави, а недержавного – до обстоювання інтересів конкретних осіб, установ чи організацій.

Проаналізувавши історичні джерела, ми дійшли висновку, що недержавний сектор безпеки в Україні бере свій початок з кінця 90-х рр. XX ст. Саме в цей час завдяки суспільно-політичним реформам у державі відбувається активізація недержавного сектору в сфері правоохоронної діяльності, зміни у співвідношенні державного й недержавного секторів, що зумовлює виникнення так званої недержавної правоохоронної діяльності й початок формування недержавної правоохоронної системи [2, с. 139].

Однак питання щодо запобігання злочинам недержавними охоронними організаціями є практично недослідженими. Правові та кримінологічні положення щодо запобігання злочинності досліджували такі науковці, як Ю. М. Антонян, Р. Ф. Асанов, М. М. Бабаєв, Р. С. Гасанов, Б. М. Головкін, К. К. Горяїнов, А. Є. Жалинський, Д. Т. Закіряєв, В. С. Іванова, М. В. Ізосімова, Ф. Ш. Ізмайлова, Т. Л. Кальченко, Я. М. Квітка, Л. В. Левицька, Ю. В. Нікітін, І. В. Новосардова, Л. І. Овчиннікова, Л. К. Савюк, А. Г. Сачава, Х. Шульт та ін. Незважаючи на фрагментарність висвітлення в їхніх працях питань щодо запобігання злочинності недержавними охоронними організаціями, ці дослідження слугують теоретичною базою для подальшого вивчення проблематики функціонування недержавного сектору безпеки в Україні.

Нині недержавну охоронну діяльність визначають як діяльність охоронних організацій недержавної форми власності, пов'язану із захистом законних прав та інтересів громадян, що здійснюється переважно на договірних засадах і має на меті забезпечення особистої безпеки, власності й недоторканності охоронюваних об'єктів або ж особи.

Сфера будівництва в Україні на цей час є надзвичайно розвиненою та демонструє неабиякі темпи розвитку. Упродовж останніх років вона залишається однією з найважливіших галузей господарської діяльності, від якої залежить ефективність функціонування всієї системи господарювання в державі. Важливість цієї галузі для економіки України є беззаперечною, адже капітальне будівництво забезпечує створення значної кількості робочих місць, а також передбачає використання продукції національного виробника. До того ж, паралельно з розвитком будівельної галузі прогресують й інші сфери економіки. Так, збільшення кількості об'єктів у сфері будівництва стимулює виробництво будівельних матеріалів і відповідного обладнання, сприяє розвитку машинобудівної галузі, металургії та металообробки. Оскільки процес будівництва передбачає численні етапи, під час яких використовують безліч різноманітних матеріалів, розвиток сфери будівництва стимулює позитивні зрушення у сфері нафтохімії, виробництва скла, електроінструменту, електроприладів, деревообробної та порцеляново-фаянсової промисловості. Будівництво також сприяє розвитку підприємств малого бізнесу, особливо тих, що спеціалізуються на ремонтних, оздоблювальних, ландшафтних роботах, на виробництві та встановленні побутової техніки, меблів, предметів інтер'єру й декору.

Таким чином, діяльність багатьох суб'єктів прямо чи опосередковано долучена до сфери будівництва. Деякі з них надають послуги у сфері будівництва (щодо оренди спецтехніки, спецінструменту тощо), проектують об'єкти будівництва, виготовляють, доставляють, встановлюють готові конструкції, будівельні суміші, матеріали, розчини тощо. Інші займаються цими питаннями комплексно або ж безпосередньо здійснюють будівництво, одночасно займаючись усіма напрямками будівництва, здійснюючи його ресурсне забезпечення. І в першому, і в другому випадках діяльність таких суб'єктів господарської діяльності у сфері будівництва потребує забезпечення дієвої та ефективної охорони своїх об'єктів, матеріальних і технічних ресурсів, безпосередньо

об'єктів будівництва та майна, що перебуває на їх території. Оскільки державного механізму захисту майна, об'єктів, що належать суб'єктам господарської діяльності у сфері будівництва, не передбачено, а необхідність у його забезпеченні набуває особливої нагальності, постає запитання: яким чином гарантувати безпеку цієї категорії суб'єктів та їх майна? На нашу думку, забезпечити їх захист і безпеку спроможні лише суб'єкти недержавного сектору безпеки, оскільки мають можливість індивідуально й комплексно, з урахуванням усіх особливостей об'єкта охорони, реалізувати функцію безпеки.

На сьогодні до суб'єктів недержавного сектору безпеки належить значна кількість різноманітних організацій. Це, зокрема, охоронні підприємства, служби безпеки суб'єктів господарювання, приватні детективні агентства, підприємства з виробництва технічних засобів безпеки й захисту інформації, громадські формування з охорони громадського порядку.

Попри широкий спектр суб'єктів недержавного сектору безпеки, аналіз стану охорони та безпеки у сфері будівництва свідчить про те, що більшість об'єктів будівництва навіть на сучасному етапі не мають належної системи безпеки, здатної ефективно захистити їх від протиправних посягань окремих осіб, а також не користуються послугами цих суб'єктів. Так, об'єкти будівництва, не маючи належно організованої охорони своїх об'єктів, виробничих потужностей, техніки тощо, досить часто стають «жертвами» злочинців, а отже потребують постійної охорони, контролю доступу, забезпечення електронними засобами безпеки (наприклад відеоспостереження). Тому й не дивно, що суб'єкти економічної діяльності у сфері будівництва, перебуваючи в недержавній власності, змушені самотійно захищати власні бізнес-інтереси в різні доступні способи. Водночас інтереси зазначених суб'єктів перебувають у площині національних інтересів України, оскільки вони формують питому вагу валового внутрішнього продукту, забезпечують сталі надходження до державного бюджету, а також створюють позитивний імідж нашої держави на світовій арені, тим самим залучаючи кошти та інвестиційні проекти в різні сфери економіки, створюючи передумови для підвищення рейтингу

України як держави, у якій безпечно та вигідно «вести» бізнес. Однак держава не звертає уваги на проблеми суб'єктів, які здійснюють господарську діяльність у сфері будівництва, тим самим залишаючи питання щодо їх охорони на вирішенні тих самих суб'єктів.

Такий стан справ у нашій державі спричиняє негативні наслідки, адже на сьогодні тенденція розподілу здійснення окремих функцій забезпечення безпеки громадян, установ, організацій, приватних осіб тощо між державними й недержавними правоохоронними структурами є загальносвітовою та успішно практикується в більшості розвинених країн. Наприклад, співвідношення загальної частки працівників недержавних правоохоронних структур у багатьох країнах світу, зайнятих у сфері правоохоронної діяльності та протидії злочинності, становить 50–80 % від загальної кількості осіб, які здійснюють професійну діяльність у зазначеній сфері [3]. Отже, цілком закономірно, що ефективна протидія злочинності можлива лише за умови єдиної цілеспрямованої діяльності держави та суспільства. Таким чином, процес взаємодії між державним і недержавним сектором безпеки характеризується створенням принципово нової моделі запобігання та протидії злочинності, у якій гармонійно поєднано роль як держави, так і громадянського суспільства [4, с. 22].

Однак внаслідок відсутності взаємодії між державним та недержавним секторами безпеки, а також суб'єктивних обставин із боку суб'єктів сфери будівництва, в Україні трапляються випадки, коли охорону об'єктів будівництва здійснюють не кваліфіковані фахівці, а працівники тієї самої установи, підприємства чи організації, що займається будівельними роботами. Діяльність таких «охоронників» зазвичай передбачено внутрішніми розпорядчими документами. Тобто керівник об'єкта будівництва в правочинних чи розпорядчих документах передбачає створення відповідного підрозділу, функціями якого є охорона території, об'єкта тощо. Водночас найчастіше ці функції виконуються не професійно, розстановка й підбір кадрів відбуваються без урахування потреб та особливостей об'єкта, внаслідок чого трапляються випадки

крадіжок будівельних матеріалів, інструментів, речей персоналу тощо. Також трапляються випадки, коли така охоронна діяльність здійснюється без використання технічних засобів спостереження, оскільки установка, обслуговування та використання останніх потребує додаткових фінансових затрат. Не менш тривожних є той факт, що так звані «охоронці» не використовують у своїй діяльності щодо охорони об'єктів будівництва спеціальних засобів і засобів індивідуального захисту, з огляду на знову ж таки додаткові небажані фінансові витрати з боку суб'єкта господарської діяльності у сфері будівництва. Інколи охорона об'єкта взагалі не передбачена будь-якими нормативними документами та організовується з наявних чи найманих працівників, які здебільшого не є кваліфікованими фахівцями в галузі безпеки й охоронної діяльності. Зрештою, такі особи, не маючи жодної правової регламентації власної діяльності, отримуючи «зарплату в конверті», фактично «наглядають» за об'єктом. Складно уявити, яким чином розвиватиметься ситуація та які можуть настати наслідки, коли станеться непередбачувана чи нестандартна ситуація на будівництві, наприклад рейдерське захоплення чи грабіж, а надто з використанням вогнепальної або іншої зброї. У такому разі за відсутності чіткого алгоритму дій, практичного досвіду та навичок протидії озброєним нападникам, а також спеціальних засобів (зокрема дозволу на їх використання), знань, умінь і навичок щодо їх законного й ефективного використання існує пряма загроза життю та здоров'ю осіб, що здійснюють так звану охорону об'єкта, інших осіб, які можуть перебувати на об'єкті будівництва, а також зростає імовірність завдання значних матеріальних збитків об'єкту будівництва.

Не варто забувати, що законодавством України передбачено механізм захисту працівника недержавних охоронних організацій від злочинних намірів і протиправних дій у зв'язку з виконанням ним службових обов'язків. Також передбачений захист не лише його життя та здоров'я, особистої власності, а й життя та здоров'я членів його сім'ї, чого не можна сказати про так званих «неформальних» охоронців. А такі загрози все ж існують, адже під час виконання службових

обов'язків щодо запобігання злочинам на об'єктах будівництва працівники недержавних охоронних організацій стикаються з різними видами злочинів, передбачених кримінальним законодавством, що відповідно може мати негативні наслідки.

Отже, на цей час у сфері будівництва поширеною є тенденція щодо залучення до охорони об'єктів будівництва спеціалізованих фахівців недержавних охоронних організацій, що мають матеріальні, технічні та людські ресурси. Використовуючи їх, охоронні організації здатні в повному обсязі реалізувати комплекс заходів щодо якісної охорони об'єктів будівництва, що й приваблює суб'єктів господарської діяльності у сфері будівництва.

Це свідчить про те, що, попри відносну інертність держави в сенсі виокремлення недержавного сектору безпеки в окрему структурну одиницю, а також з огляду на відсутність державної альтернативи недержавним охоронним організаціям широкого спектру дії, сучасна ситуація в недержавному секторі безпеки зазнає певних змін. Адже активна позиція громадськості та суб'єктів господарювання щодо захисту власності й безпеки загалом усе ж спонукає державу звернути увагу на проблему правового врегулювання функціонування недержавного сектору безпеки, та питання щодо взаємодії державного й недержавного секторів безпеки з метою активної протидії злочинам, зокрема у сфері будівництва. Водночас недержавний сектор безпеки продовжує розвиватись, удосконалюватись і накопичувати професійний досвід щодо надання якісних послуг з охорони.

За сучасних умов недержавний сектор безпеки відіграє надзвичайно важливу роль у системі забезпечення безпеки суб'єктів у сфері будівництва. Незалежно від призначення об'єкта (житловий, промисловий тощо), для свого успішного будівництва та функціонування він завжди потребуватиме надійної охорони. Будівельні комплекси часто піддаються актам вандалізму, розкраданню, суспільно небезпечним діям недобросовісних конкурентів. Тому недержавний сектор охорони, будучи фінансово незалежним та маючи можливість здійснювати фінансування своєї діяльності на власний розсуд та

розставляти пріоритети, на нашу думку, має змогу більш якісно й ефективно здійснювати охорону об'єктів будівництва. Адже комплекс основних завдань, що необхідно вирішувати під час охорони будівельних об'єктів, є надзвичайно широким.

Діяльність недержавних охоронних організацій із запобігання злочинам у сфері будівництва здійснюється, передусім шляхом надання послуг з охорони майна. У Законі України «Про охоронну діяльність» охорону майна визначено як діяльність з організації та практичного здійснення заходів охорони, спрямованих на забезпечення недоторканності, цілісності визначених власником і належних йому будівель, споруд, територій, акваторій, транспортних засобів, валютних цінностей, цінних паперів та іншого рухомого й нерухомого майна, з метою запобігання та/або недопущення чи припинення протиправних дій щодо нього, для збереження його фізичного стану, припинення несанкціонованого власником доступу до нього та забезпечення здійснення власником цього майна всіх належних йому повноважень стосовно нього [5].

Недержавні охоронні організації, окрім охоронної, реалізують ще й превентивну функцію, яка передбачає вжиття заходів щодо розроблення ефективної системи охорони об'єкта у сфері будівництва. Відповідно, така система враховує всі особливості об'єкта будівництва, передбачає використання всього потенціалу охоронних систем і засобів. Недержавні охоронні організації, здійснюючи свою комплексну діяльність, забезпечують збереження матеріальних цінностей, будівельного матеріалу, будівельної техніки, використовуваної на об'єкті будівництва, особистих речей працівників будівельної організації тощо.

У процесі охорони недержавні охоронні організації систематично здійснюють повний огляд об'єкта, зокрема підсобних приміщень та прилеглої території, організовують постійний моніторинг об'єкта з використанням системи відеоспостереження. Також останні беруть на себе відповідальність за організацію контрольно-пропускового режиму, запобігають будь-яким несанкціонованим спробам проникнення на територію будівельного об'єкта, учиненню там

протиправних дій, гарантують безпеку працівників будівельного об'єкта. До того ж, на відміну від державного сектору безпеки, перелік послуг та варіантів здійснення охорони окремих об'єктів недержавним сектором безпеки, з урахуванням індивідуальних особливостей кожного об'єкта, побажань замовників охорони може надати лише недержавна охоронна організація, оскільки вона має більшу автономію щодо здійснення охоронної діяльності, а умови охорони об'єктів сторони можуть детально узгодити безпосередньо в договорі.

Таким чином, комплекс заходів, які може забезпечити охоронна організація, що належить до недержавного сектору безпеки у сфері будівництва, є надзвичайно широким, змістовним та дієвим. Успішне подолання наявних загроз у сфері будівництва потребує вирішення складних і нестандартних завдань. Це можливо зробити лише за умови створення та функціонування ефективної системи безпеки на об'єкті будівництва, яка би гарантувала повноцінний захист в умовах збільшення кількості злочинів у сфері будівництва. Саме охоронні організації недержавного сектору безпеки здатні комплексно та якісно розв'язати питання щодо запобігання окремим видам злочинів у сфері будівництва, оскільки вони є незалежними від держави, самостійно організовують власну роботу, мають вільний доступ до будівельних об'єктів, на яких забезпечують охорону, та можливість працювати в нестандартних умовах. Водночас на нормативному рівні слід належним чином урегулювати їх правовий статус, зокрема максимально розширити повноваження щодо запобігання злочинам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Стратегія національної безпеки України [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 12 лют 2007 р. № 105/2007. – Режим доступу: zakon4.rada.gov.ua/laws/show/105/2007. – Назва з екрана.

2. Беліков Ю. М. Недержавна правоохоронна діяльність: передумови виникнення, поняття, місце в системі правоохоронної діяльності / Ю. М. Беліков // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2013. – № 4. Т. 2. – С. 138–142. – (Серія : Юридичні науки).

3. Економічна безпека : навч. посіб. / [О. Є. Користін, О. І. Барановський, Л. В. Герасименко, Л. М. Доля та ін.] ; за ред. О. М. Джужі. – Київ : Правова єдність, 2010. – 368 с.

4. Андреева Е. Г. Антикриминальная деятельность частных детективных и охранных предприятий : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Андреева Елена Георгиевна. – М., 2000. – 159 с.

5. Про охоронну діяльність [Електронний ресурс] : Закон України від 22 берез. 2012 р. № 4616-VI. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4616-17>. – Назва з екрана.
